

**KAJIAN FILOLOGI SĀHĀ KAWRUH PANGRUKTINING LAYON
WONTĒN TEKS BABUL JINAZATI**

E-JOURNAL SKRIPSI

Dipunajèngakèn dhatèng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
kanggé Njangkèpi Salah Satunggaling Sarat Anggayuh
Gelar Sarjana Pendidikan

déning
Siti Kurwati
NIM 14205244020

Yogyakarta, 19 Juli 2018
Pembimbing,

Dra. Hesti Mulyani, M.Hum.
NIP 19610313 198811 2 002

Yogyakarta, 25 Juli 2018
Ketua Jurusan,

Prof. Dr. Suwardi, M.Hum.
NIP 19640403 199001 1 004

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2018**

KAJIAN FILOLOGI SÂHÅ KAWRUH PANGRUKTINING LAYON WONTÊN TEKS BABUL JINAZATI

PHILOLOGY STUDY AND THE KNOWLEDGE OF CORPSE CARING IN THE TEXT BABUL JINAZATI

déning: Siti Kurwati, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta sitikurwati@gmail.com

Sarining Panaliten

Ancasing panalitèn mênikå inggih wontên pitu. Pitung ancas mênikå inggih (1) ngandharakên *inventarisasi naskah BJ*, (2) ngandharakên *deskripsi naskah sâhå teks BJ*, (3) ndamêl *transkripsi teks BJ*, (4) ndamêl *transliterasi teks BJ*, (5) ndamêl *suntingan teks BJ*, (6) ndamêl *terjemahan teks BJ*, sâhå (7) ngandharakên kawruh pangruktining layon wontên *teks BJ*. Metode ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikå inggih *metode filologi modern sâhå medote deskriptif*. Validitas ingkang kaginakakên inggih mênikå *validitas semantik*. Reliabilitas ingkang dipunginakakên inggih mênikå *reliabilitas intrarater sâhå interrater*. Asiling panalitèn ingkang katindakakên ngasilakên pitung pérangan. Katamtokakên satunggal *eksemplar naskah BJ* ingkang dados *objek* panalitèn, *naskah BJ* ingkang kasimpên ing Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta. Ngandharakên *deskripsi naskah sâhå teks BJ* kawontênanipun taksih saé, sêratanipun taksih sagêd dipunwaos kanthi cêthå, sâhå gunggungipun kâcå taksih jangkêp. Ndamêl *transkripsi teks BJ* sêratan tangan saking sêratan kanthi aksâra Jåwå dhatêng aksâra Jåwå. Ndamêl *transliterasi teks* dipungarap kanthi ngéwahi sêratan kanthi aksâra Jåwå dhatêng aksâra Latin. Asil saking *transliterasi* inggih mênikå kapanggihakên sangang têmbung ingkang nêdahakên *ciri khas*-ipun *teks BJ*. Ndamêl *suntingan teks* kanthi cârå ngirangi utawi nambahi aksâra, wandå, sâhå ukårå ingkang *korup*, dipunjumbuhakên kaliyan *ejaan* ingkang limrah sâhå *konteks*-ipun, déné kapanggihakên sadåså têmbung ingkang *korup* kasêrat ing *aparatur kritik*. *Terjemahan teks BJ*, kapanggihakên wontên sakawan têmbung ingkang angèl dipun-*terjemah*-akên. Ngandharakên sâhå ngrêmbag ênêm *kategori* kawruh pangruktining layon wontên *teks BJ*.

Pamijining têmbung: *kajian filologi, pangruktining layon, Babul Jinazati*

Abstract

There were seven purposes of this research. It were (1) to explain the inventory of the BJ manuscript, (2) to explain the description of BJ manuscripts and texts, (3) to transcribe BJ text, (4) to make transliteration of BJ text, (5) make BJ text edits, (6) to translate BJ text, and (7) to explain knowledge about the care of the corpses in BJ text. The method used in this research were modern philology and descriptive method. Semantic validity used as validation. Reliability of intrarater and interrater were used as reliability test. The results of this study were divided into seven sections. Determination of a copy of the manuscript BJ which became the object of research, the manuscript stored in the Library Museum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta. The condition of text and BJ text is still good, the writing is still readable, and the number of pages is still complete. The BJ text transcription created by handwriting from Javanese script to Javanese text. Transliteration created by BJ text by transcribing from Javanese script to Latin script. The result of transliteration was found nine words that show typical BJ text. Text was edited by reducing or adding corrupt letters, syllables, and phrases tailored to the prevailing spellings and contexts. The ten corrupt words were written in the critic apparatus. In the BJ text translation, found out there were four words which difficult to translate. Describes and analyzes the six categories of knowledge about mortal care in BJ text. Keywords: philology study, corpse care, *Babul Jinazati*

PURWAKA

Wujudipun asiling kabudayan mênika wontên kalih inggih mênika botên sêratan sâhå sêratan. Tuladhanipun ingkang awujud botên sêratan inggih mênika candhi, mêsjid, sâhå kraton, déné ingkang sêratan wujudipun mênika *naskah* (Fathurahman, 2015: 6). *Naskah* inggih mênika asiling budâyâ arupi sêratan ingkang ngêwrat *teks* (Baroroh-Baried, 1985: 4). Jinising *teks* miturut isinipun wontên 14, inggih mênika (1) *sejarah*, (2) sârâsilah, (3) ukum, (4) bab ringgit, (5) sastra ringgit, (6) sastra, (7) piwulang, (8) Islam, (9) primbon, (10) bâsâ, (11) *musik*, (12) *tari-tarian*, (13) *adat-istiadat*, sâhå (14) *lain-lain* (Behrend, 1990: X-XII).

Salah satunggaling *naskah* ingkang ngêwrat *teks* ingkang dhapukanipun gancaran sâhå jinising *naskah*-ipun cithak inggih mênika *Babul Jinazati*. *Naskah Babul Jinazati* inggih mênika salah satunggaling *naskah* ingkang kasimpên wontên ing Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Tamansiswa Yogyakarta. Kawontênanipun *naskah Babul Jinazati* mênika taksih saé, taksih jangkêp, sêratanipun *teks Babul Jinazati* taksih sagêd dipunwaos. *Naskah Babul Jinazati* mênika danguning-dangu sagêd rusak. Pramila, salah satunggaling cârâ kanggé nglêstantunakên isinipun *naskah Babul Jinazati* inggih mênika kanthi nindakakên panalitèn mênika.

Naskah Babul Jinazati inggih mênika *naskah* ingkang ngêwrat *teks* ingkang nêrangakên bab pangruktining layon wiwit tiyang ingkang nêmbé pêjah dumugi ngubur mayit. Wontên ing *naskah Babul Jinazati* pérangan isining *teks* mênika dipunpérang dados sangang bab, inggih mênika (1) Bab Pranataning Khukum Sarak Agami Islam, (2) Bab Tiyang Sakit, (3) Bab Ngupakara Tiyang ingkang Nêmbé Pêjah, (4) Bab Ngêdusi Mayit, (5) Bab Ngulêsi, (6) Bab Nyalati, (7) Bab Ngangkat Layon, (8) Bab Mêndhêm Mayit, sâhå (9) Susulan. Ananging, ingkang dipundadosakên *sumber data* sâhå kaandharakên ing panalitèn *filologi* mênika pérangan *teks* ingkang nomêr 3 dumugi 8.

Saking andharan ing ngginggil, *Babul Jinazati* (salajêngipun kasêrat *BJ*) ingkang kasimpên wontên *Museum Perpustakaan Dewantara Kirti Griya Tamansiswa Yogyakarta* kanthi kode Bb.1.135 kapilih dados *sumber* panalitèn wontên panalitèn mênika. Panalitèn ingkang katindakakên inggih mênika panalitèn *filologi*.

Adhêdhasar andharan ing ngginggil, wosing prakawis panalitèn mênika kaandharakên wontên ing ngandhap mênika.

1. Kadospundi *inventarisasi naskah Babul Jinazati*?
2. Kadospundi *deskripsi naskah sâhå teks Babul Jinazati*?
3. Kadospundi *transkripsi teks Babul Jinazati*?

4. Kadospundi *transliterasi teks Babul Jinazati*?
5. Kadospundi *suntingan teks Babul Jinazati*?
6. Kadospundi *terjemahan teks Babul Jinazati*?
7. Mênâpâ kémawon kawruh pangruktining layon wontên *Babul Jinazati*?

Filologi inggih mênikå *disiplin* ngèlmi ingkang sarânå kanggé ngrêmbag asiling budâyå, bâså, sâhå sastra satunggaling bângså mawi *kajian* bâså awujud sêratan (Suryani, 2012: 2-4). *Filologi* inggih mênikå ngèlmi ingkang dipunginakakên kanggé sarânå nyinaoni *naskah sâhå teks* lami (Saputra, 2008: 4). Ancasing panalitèn *filologi* miturut Baroroh-Baried (1985: 5) kapérang dados kalih, inggih mênikå ancasing *filologi* ingkang *umum* sâhå ancas ingkang *khusus*.

Ancasing panalitèn *filologi* tumraping *teks Babul Jinazati* inggih mênikå kanggé mangrêtosî kawontênanipun kabudayan Jawi ingkang arupi sêratan inggih mênikå *naskah BJ*; kanggé mangrêtosî têngêsipun *teks* ingkang adhêdhasar bausastrå ingkang kajumbuhakên kaliyan jaman samênikå; kanggé ngandharakên piwulang ingkang gayut kaliyan kawruh pangruktining layon ing salêbêting *teks Babul Jinazati*; sâhå ndamêl *suntingan teks Babul Jinazati*.

Objek panalitèn *filologi* inggih mênikå *naskah sâhå teks*. *Naskah* wontên tigang warni, inggih mênikå *naskah* lésan,

naskah sêratan carik, sâhå *naskah* cithak (Mulyani, 2015: 1). Saputra (2008: 3) ngandharakên bilih *naskah* inggih mênikå barang têtilaran ingkang awujud sêratan, *naskah* mênikå wadiah. Wondéné pamanggihipun Suryani (2012: 47) *naskah* inggih mênikå barang *konkret* ingkang sagêd dipuntingali sâhå dipuncêpêng.

Wondéné *teks* inggih mênikå rêrangkéning têngbung ing *naskah* (ising) tartamtu ingkang ngêwrat sêsêrêpan kabudayan jaman rumiyin ingkang lésan utawi sinêrat (Mulyani, 2014: 2). Miturut Saputra (2008: 3) *teks* inggih mênikå wacana ingkang kawrat wontên ing salêbêting *naskah sâhå sagêd* dipunwaos, *teks* mênikå isi *naskah*. *Teks* inggih mênikå sêratan ingkang kawrating salêbêting *naskah* ingkang asipat *abstrak*, wondéné anggènipun mangrêtosî isinipun *teks* kanthi cârà dipunwaos rumiyin (Suryani, 2012: 47). Adhêdhasar andharan ing nginggil, *objek* panalitèn mênikå *naskah sâhå teks Babul Jinazati*.

Aliran filologi dipunpérang dados kalih, inggih mênikå *aliran filologi tradisional* sâhå *aliran filologi modern*. (Baroroh-Baried, 1985: 2). *Aliran filologi* ingkang dipunginakakên inggih mênikå *aliran filologi modern*. Bab mênikå dipunjumbuhakên kaliyan ancasipun *aliran filologi modern* wontên ing panalitèn mênikå, inggih mênikå kanggé mangrêtosî utawi mahami isining *teks BJ*, *nafsir*-akên

teks BJ, nglêrêsakên ingkang dipunanggêp lêpat, sâhå njumbuhakên kaliyan bab bâsâ, kasusastran, sâhå kabudayan (bab pangruktining layon).

Lampahing panalitèn *filologi* inggih mênikå *langkah-langkah* wontên ing panalitèn *filologi*. Miturut Mulyani (2012: 3) lampahipun panalitèn *filologi*, inggih mênikå *inventarisasi naskah*, *deskripsi naskah* sâhå *teks*, alih tulis *teks*, *suntingan teks*, sâhå *terjemahan teks* ingkang dipunlajêngakên, ngandharakên pangrêmbaging *data*. *Inventarisasi naskah* inggih mênikå ngêmpalakên (ndhaftar) sadâyå *naskah* ingkang dipunpangguhakên kanthi *studi katalog* sâhå *pengamatan langsung* wontên papan panyimpêning *naskah*. Ancasing *inventarisasi* dipuntindakakên kanggé mangrêtosî gunggunging *naskah*, nêmtokakên *naskah* ingkang dipuntaliti sâhå *metode* panalitèn ingkang katindakakên (Djamaris, 1997 lumantar Mulyani, 2014: 37).

Deskripsi naskah inggih mênikå nggambarakên kawontênanipun *fisik naskah* sâhå *non fisik (teks)* kanthi talili sâhå cêthå (Djamaris, 1997 lumantar Mulyani, 2014: 37). Miturut Fathurahman (2015: 77) ngandharakên bilih *deskripsi naskah* inggih mênikå nindakakên *identifikasi*, kawontênanipun *fisik naskah*, isinipun *teks*, tiyang ingkang nganggit, sâhå ancasiipun dipuntindakakên *deskripsi naskah*.

Metode ingkang dipunginakakên kanggé nindakakên *deskripsi naskah* inggih mênikå *metode deskriptif*. Pérangan ingkang dipun-*deskripsi*-akên inggih mênikå nomêr *naskah*, ukuran *naskah*, kawontênaning *naskah*, sêratan *naskah*, bâsâ, *kolofon*, sâhå isining *teks naskah* (Djamaris, 2002: 11). .

Alih tulis mênikå wontên warni kalih, inggih mênikå *transkripsi* sâhå *transliterasi*. *Transkripsi* inggih mênikå salinan *naskah* nganggé aksârå ingkang sami (Baroroh-Baried, 1985: 65). *Transkripsi* dipunlampahi kanggé nglêstantunakên *teks* ingkang dipuntaliti (Mulyani, 2014: 30). *Metode transkripsi* wontên kalih, inggih mênikå *metode transkripsi diplomatik* sâhå *metode transkripsi standar* (Mulyani, 2012: 12).

Miturut Robson (1988: 19) ngandharakên bilih *transliterasi* inggih mênikå nyalin saking satunggaling sêratan aksârå dhatêng sêratan aksârå sanèsipun, atêgês aksaranipun bédå. Wondéné *metode transliterasi* wontên kalih, inggih mênikå *metode transliterasi diplomatik* sâhå *metode transliterasi standar* (Mulyani, 2012: 10).

Terjemahan inggih mênikå nggantos utawi ngéwahi têngês satunggaling *teks* saking bâså *sumber* dhatêng bâså *sasaran* kanthi nggatosakên ising *teks* aslinipun (Suryani, 2012: 87). *Metode terjemahan* wontên tigå, inggih mênikå *metode terjemahan harfiah*, *metode terjemahan isi*, sâhå *metode terjemahan bebas* (Mulyani, 2014: 48).

Sadâyâ metode terjemahan mênikâ dipuntindakakên kanthi kontekstual.

CÂRÂ PANALITÈN

Jinisipun panalitèn ingkang dipunginakakên wonten panalitèn mênikâ inggih mênikâ panalitèn deskriptif sâhâ panalitèn filologi modern. Panalitèn deskripsi dipunginakakên kanggé ndamêl andharan isining teks *Babul Jinazati* mênâpâ wontênipun wontên ing salêbêting teks *BJ*. Wondéné lampahing panalitèn mênikâ ngginakakên lampahing panalitèn filologi modern ingkang dipunandharakên kanthi deskriptif.

Wondéné sumber panalitèn wontên panalitèn mênikâ inggih mênikâ naskah sâhâ teks *Babul Jinazati*. Sumber data panalitèn mênikâ inggih teks *Babul Jinazati*. Teks *Babul Jinazati* mênikâ dhapukanipun gancaran. Naskah *Babul Jinazati* kasimpên wontên ing Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Yogyakarta kanthi kode Bb.1.135.

Caranipun ngêmpalakên data wontên ing panalitèn mênikâ inggih kanthi lampahing filologi, inggih mênikâ inventarisasi naskah kanthi studi katalog sâhâ ningali piyambak (langsung) dhatêng papan panyimpênipun naskah; ndamêl deskripsi naskah sâhâ teks kanthi metode deskriptif; ndamêl transkripsi teks kanthi metode diplomatik, ugi transliterasi kanthi metode standar, suntingan teks kanthi ndamêl aparat kritik; ndamêl terjemahan

teks kanthi metode terjemahan harfiah, isi, sâhâ bebas; sâhâ analisis isining teks. Lampahing panalitèn filologi kanggé ngandharakên isining teks *Babul Jinazati*.

Instrumen panalitèn mênikâ awujud kartu data. Kartu data mênikâ dipunginakakên kanggé nyathêt deskripsi naskah *Babul Jinazati*, asiling transliterasi sâhâ suntingan teks *Babul Jinazati*, asiling aparat kritik teks *Babul Jinazati*, ciri khas teks *Babul Jinazati*, asiling suntingan sâhâ terjemahan teks *Babul Jinazati*, sâhâ kawruh pangruktining layon ing salêbêting teks *Babul Jinazati*.

Teknik analisis data ingkang dipunginakakên wontên panalitèn mênikâ inggih analisis deskriptif ingkang dipuntindakakên kanthi nggambarakên kanthi cêtha isining sumber data panalitèn mênikâ. Miturut Kaelan (2005, 68-70), ngandharakên bilih langkah-langkah metode analisis ingkang sagêd dipunginakakên panalitèn mênikâ, inggih (1) reduksi data, (2) klasifikasi data, (3) display data, (4) penafsiran, interpretasi, sâhâ ndamêl dudutan.

Caranipun ngêsahakên data wontên panalitèn mênikâ dipuntindakakên kanthi validitas sâhâ reliabilitas. Validitas ingkang dipunginakakên wontên ing panalitèn mênikâ inggih validitas semantik. Wondéné uji reliabilitas ingkang dipuntindakakên inggih mênikâ reliabilitas intrarater sâhâ reliabilitas interrater.

Caranipun ngêsahakên *data* wontên panalitèn mênikâ inggih mênikâ *validitas sâhâ reliabilitas data*. Uji *validitas* panalitèn inggih mênikâ mawi *validitas semantik*. *Semantik* inggih mênikâ ngèlmi *linguistik* ingkang dipunginakakên kanggé sarâna nyinau bab têngs salêbêting bâsa (Chaer, 2013: 2).

Wondéné *reliabilitas* ing panalitèn mênikâ ngginakakên *reliabilitas intrareter* sâhâ *reliabilitas interreter*. *Reliabilitas intrareter* inggih mênikâ *reliabilitas* ingkang dipuntindakakên kanthi maos sâhâ nganalisis *data* kanthi dipunambali mapintên-pintên wêkdal ingkang bêdâ, satêmah dipunasilakên *data* ingkang ajêg (Mulyani, 2014: 120). *Reliabilitas intrareter* dipunlampahi déning panaliti piyambak. Wondéné *reliabilitas interrater* mênikâ katindakakên kanthi *konsultasi* dhatêng tiyang ingkang mangrêtos sâhâ paham bab ingkang dipuntaliti. *Reliabilitas interrater* ing panalitèn mênikâ dipuntindakakên mawi *konsultasi* dhatêng *dosen filologi*, ingkang ugi minangkâ *dosen pembimbing* ing panalitèn mênikâ.

ASILING PANALITÈN

Inventarisasi Naskah Babul Jinazati

Naskah Babul Jinazati ingkang dipunpanggihakên adhêdhasar *studi katalog* sâhâ ningali piyambak wontên ing papan panyimpênipun inggih mênikâ tigang *eksemplar naskah Babul Jinazati* ingkang kasimpên wontên ing mapintên-pintên

papan. Tigang *eksemplar naskah Babul Jinazati* kasimpên wontên ing (1) Perpustakaan Balai bahasa Yogyakarta kathahipun satunggal *eksemplar*, (2) Universitas Indonesia kathahipun satunggal *eksemplar*, sâhâ (3) Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Tamansiswa Yogyakarta satunggal *eksemplar*.

Adhêdhasar asiling *inventarisasi naskah* wontên ing nginggil mênikâ *naskah* ingkang dipundadosakên *objek* panalitèn mênikâ namung satunggal *eksemplar naskah Babul Jinazati* kémawon, inggih mênikâ kanthi nandhingakên kawontênanipun tigang *eksemplar naskah* mênikâ. Awit saking asiling nandhingakên tigang *naskah Babul jinazati* mênikâ, *naskah Babul Jinazati* ingkang kasimpên ing Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Tamansiswa dipunanggêp *unggul* kawontênanipun, satêmah dipuntêtêpakên dados *objek* panalitèn ing panalitèn mênikâ.

Deskripsi Naskah sâhâ Teks Babul Jinazati

Deskripsi naskah Babul Jinazati mênikâ dipuntindakakên kanthi ningali piyambak kawontêning *naskah* wontên papan panyimpêning *naskah*, inggih mênikâ wontên ing Perpustakaan Museum Dewantara Kirti Griya Tamansiswa Yogyakarta. Asiling *deskripsi naskah Babul Jinazati* inggih mênikâ sêratanipun kasêrat mawi aksârâ Jâwâ cithak sâhâ Latin, basanipun mawi bâsa Jawi Anyar *ragam krâma*, sâhâ dhapukanipun gancaran.

Kawontênanipun *naskah Babul Jinazati* taksih saé, taksih wêtah, sâhâ sêratanipun taksih sagêd dipunwaos. Wondéné asiling *deskripsi teks, teks Babul Jinazati* namung wontên pérangan isi sâhâ panutup kémawon.

Transkripsi Teks Babul Jinazati

Transkripsi teks Babul Jinazati dipuntindakakên kanthi *metode transkripsi diplomatik*. Lampahing *transkripsi* inggih mênikâ kanthi *alih tulis* saking sêratan aksârâ Jâwâ dhatêng aksârâ Jâwâ, inggih sami kaliyan sêrataning *teks Babul Jinazati*. Sinaosâ dipunsêrat isi suraosipun sami kaliyan *teks-ipun*, nanging wontên sapérangan prakawis ingkang dipunsêrat botên sami kaliyan *teks-ipun*.

Teks Babul Jinazati sampun dipundamêl cithak. *Teks Babul Jinazati* kasêrat mawi aksârâ Jâwâ sâhâ Latin, makatên ugi asiling *transkripsi teks Babul Jinazati* kasêrat mawi aksârâ Jâwâ sâhâ Latin. Wondéné tandhêsning aksârâ *teks Babul Jinazati* wontên ingkang kasêrat kandhêl sâhâ wontên ingkang kasêrat tipis. Ananging asiling *transkripsi teks Babul Jinazati* kasêrat sami, inggih botên kandêl sâhâ botên tipis. *Ukuran-ipun* aksârâ wontên *teks Babul Jinazati* wontên ingkang kasêrat cêkapan sâhâ wontên ingkang alit, déné wontên asiling *transkripsi teks Babul Jinazati* kasêrat sami kémawon, inggih mênikâ cêkapan.

Wondéné sêrataning kâcâ wontên *teks Babul Jinazati* kasêrat wontên ing

nginggil têngah, nanging wontên ing asiling *transkripsi teks Babul Jinazati* kasêrat wontên *margin* sisih têngêning *teks*. Ananging, bédâ kaliyan *transkripsi teks Babul Jinazati*, anggènipun ndamêl *transkripsi teks Babul Jinazati* katindakakên kanthi sêratan tangan. Pramila, *transkripsi teks Babul Jinazati* wontên panalitèn mênikâ ngginakakên *model sêrataning teks* miturut panaliti piyambak.

Transliterasi sâhâ Suntingan Teks Babul Jinazati

Transliterasi teks Babul Jinazati katindakakên kanthi ngginakakên *metode transliterasi standar*. Lampahing ndamêl *transliterasi teks Babul Jinazati* dipuntindakakên kanthi ndamêl *alih tulis sêrataning teks Babul Jinazati* kanthi aksârâ Jâwâ dhatêng aksârâ Latin. Saking asiling *transliterasi* kapanggihakên sangang têmbung ingkang dados *ciri khas teks Babul Jinazati*. Sangang têmbung mênikâ inggih têtêmbungan ingkang botên limrah dipunginakakên, amargi *teks* mênikâ kalêbêt *teks sastra*. Sangang têmbung ingkang dipunpanggihakên inggih mênikâ têmbung rasi, malêmbung, kaluwat, dalamakan, malêbêt, dariji, kapitajêng, mutawatosakên, sâhâ matosakên.

Wondéné *suntingan teks Babul Jinazati* katindakakên kanthi *metode suntingan edisi standar*. *Suntingan* dipuntindakakên kanthi ngirangi, nambah,

utawi nggantos wandå utawi têtêmbungan ingkang lêpat sâhå botên jumbuh kaliyan *konteks*-ipun. Saking asiling *suntingan Babul Jinazati* kapanggihakên sadåså têmbung ingkang dipunéwahi ing *aparât kritik*.

Sadåså têmbung ingkang dipunéwahi ing *aparât kritik* inggih mênikå têmbung lurup dipun-*sunting* dados lurub, têmbung kanabêt dipun-*sunting* dados kalêbêt, têmbung sawêk dipun-*sunting* dados sawêg, têmbung sunak dipun-*sunting* dados sunat, têmbung junup dipun-*sunting* dados junub, têmbung apsoh dipun-*sunting* dados apсах, têmbung wangi-wangi dipun-*sunting* dados wangi-wangian, têmbung makdumipun dipun-*sunting* dados makmumipun, têmbung katlajêng dipun-*sunting* dados kalajêng, sâhå têmbung damêl dipun-*sunting* dados ndamêl. Salajêngipun, sadåså têmbung ing *aparât kritik* mênikå dipunandharakên kanthi têtêmbungan ingkang cêthå.

Terjemahan Teks Babul Jinazati

Terjemahan teks Babul Jinazati katindakakên kanthi ndamêl alih bâså sabên têmbung ing *teks Babul Jinazati* saking bâså Jawi dhatêng bâså Indonesia kanthi *kontekstual*. Metode *terjemahan teks Babul Jinazati* ngginakakên metode *terjemahan harfiah*, metode *terjemahan isi*, sâhå metode *terjemahan bebas*. Sadâyå metode mênikå dipunginakakên kanthi *kontekstual*. Saking asiling *terjemahan teks Babul Jinazati* kapanggihakên têtêmbungan ingkang botên dipun-*terjemah*-akên, amargi têtêmbungan

mênikå angèl dipun-*terjemah*-akên. Têtêmbungan mênikå gunggungipun wontên sakawan, inggih mênikå kéblat, tahlil, dhikir, sâhå talkin.

Kawruh Pangruktining Layon ing salêbêting *Teks Babul Jinazati*

Teks Babul Jinazati ngêwrat bab pangruktining layon. Bab pangruktining layon wontên salêbêting *teks Babul Jinazati* ingkang dipungarap mênikå wontên ênêm bab. Kawruh kasêbut ingkang dipunandharakên wontên ing panalitèn mênikå inggih bab pangruktining layon wiwit tiyang nêmbé pêjah dumugi dipunpêndhêm wontên pasaréan. Bab-bab mênikå inggih bab ngupåkârå tiyang ingkang nêmbé pêjah, bab ngêdusi mayit, bab ngulêsi, bab nyalati, bab ngangkat layon, sâhå bab mênindhêm mayit.

a. Bab Ngupârå Tiyang ingkang Nêmbé Pêjah

Wondéné ingkang sapisan inggih mênikå bab ngupåkârå ingkang nêmbé pêjah. Bab mênikå ngandharakên sangang prakawis. Sangang prakawis kasêbut kasêrat wontên ing ngandhap mênikå.

- 1) Tiyang ingkang nêmbé pêjah dipuntangsuli uwangipun pikantuk sirah, dipunêrêmakên mripatipun, sâhå dipunlêmêsakên badanipun ingkang kakên
- 2) Tiyang ingkang nêmbé pêjah dipundèkèkakên wontên papan ingkang

radi inggil sâhå nutup rahinipun tiyang ingkang nêmbé pêjah

- 3) Kasêmbujurakên dhatêng kéblat, kabikak panganggénipun padintênan, sâhå badanipun dipunlurubi sinjang salêmbar
- 4) Tiyang ingkang nêmbé pêjah padharanipun mayit dipuntindhihi barang ingkang sawatawis awrat
- 5) Ngupåkârâ tiyang ingkang nêmbé pêjah dipuntindakakên déning *mahram*-ipun
- 6) Ngajalipun tiyang ingkang nêmbé pêjah dipunsunatakên dipunkabarakên dhatêng pârâ muslimin
- 7) Sambutanipun mayit wajib dipunlunasi saking donyâ brânâ ingkang dipuntilar
- 8) Wasiyatipun tiyang ingkang nêmbé pêjah dipuntindakakên déning tiyang ingkang taksih gêsang
- 9) Tiyang ingkang nêmbé pêjah wajib dipunupåkârâ

b. Bab Ngêdusi Mayit

Salajêngipun ingkang kaping kalih, inggih bab ngêdusi mayit. Sabên manungsâ tamtu badhé nêmahî pêjah. Têgêsipun, sadâyâ tiyang badhé sowan dhatêng Gusti ingkang sampun nyiptakakên manungsâ. Pramila, tiyang ingkang pêjah anggènipun sowan kédah kanthi kawontênan ingkang suci. Awit saking mênika, tiyang ingkang pêjah dipunwajibakên dipunsucèni déning tiyang ingkang taksih gêsang, amargi tiyang pêjah sampun botên sagêd nindakakên piyambak. Bab ngêdusi dipunpérang dados

sangang prakawis. Sangang prakawis kasêbut kados ing ngandhap mênika.

- 1) Nyêtitèkakên mayit sampun pêjah
- 2) Ngginakakên toyâ ingkang suci
- 3) Ngêrèmakên mripatipun wontên ing pérangan *aurat*-ipun mayit
- 4) Kaajêngakên dhatêng kéblat sâhå dipunènggèni patêlêsan
- 5) Inggih malêbêt ing papan padusan namung tiyang ingkang utawi mbiyantu ngêdusi
- 6) Sadâyâ najisipun dipunrêsiki
- 7) Tiyang ingkang nyucèni mudzoni mayitipun
- 8) Panyiraming toyâ
- 9) Mayit dipunsunatakên dipunsêrbêti déning tiyang ingkang nyucèni

c. Bab Ngulêsi

Inggih kaping tigå inggih mênika bab ngulêsi. Mayit dipunulêsi ngginakakên mori ingkang warni pêtak. Warni pêtak têngêsipun suci. Anggènipun ngulêsi mênika inggih kanthi prasâjâ. Prasajanipun inggih mênâpâ wontênipun, botên mawi rêrênggan. Kados panganggénipun tiyang ingkang ngibadah kaji, inggih mênika panganggé saking *kain* warni pêtak ingkang botên dipunjait. Bab ngulêsi dipunpérang dados ênêm prakawis. Ênêm prakawis mênika kados ing ngandhap mênika.

- 1) Mayit dipuntumpangakên malumah kanthi alon-alon wontên ing ulês ingkang sampun samêktâ

- 2) Astanipun kasidhakêpakên ing dhådha (ingkang têngên numpang kiwâ)
- 3) Sadâyâ babahan utawi bolonganipun mayit dipuntutup kapuk
- 4) Panggénan pirantosing sujud dipuntutupi kapuk
- 5) Ulêsipun kabungkusakên
- 6) Ulêsipun mayit dipuntangsuli supados botên udhar

d. Bab Nyalati Mayit

Ingang kaping sakawan inggih mênikâ bab nyalati mayit. Salat inggih mênikâ sungkêm dhumatêng Gusti. Ancasipun inggih mênikâ nyuwun pangapuntên awit sadâyâ ingkang nuwuhakên dosâ dhumatêng Gusti. Salat dipunwajibakên mênggahing tiyang ingkang ngrasuk agami Islam saking lair dumugi kapundhut. Tumrap mayit dipunsalati déning tiyang sanès. Ukumipun nyalati mayit inggih *fardlu kifayah*.

Nyalatakên mayit mênikâ dipuntindakakên déning tiyang ingkang taksih gêsang. Bab mênikâ dipuntindakakên, amargi mayit sampun botên sagêd salat piyambak. Mayit dipunsalati supados dosanipun mayit dipunapuntên sâhå rohipun mayit sagêd dipuntampi déning Allah swt kanthi sasaé-saénipun. Bab nyalati mayit dipunpérang dados sakawan prakawis. Sakawan prakawis kasêbut inggih kados ing ngandhap mênikâ.

- 1) *Posisi* anggènipun nyalatakên
- 2) Tiyang ingkang nyalatakên mayit

- 3) Anggènipun nyalatakên mayit dipunsunatakên barjamangah sâhå wontên ing masjid

- 4) Rukunipun nyalati mayit

e. Bab Ngangkat Layon

Salajêngipun bab ingkang kaping gangsal ingkang dipunrêmbag, inggih mênikâ bab ngangkat layon. Bab ngangkat layon dipunpérang dados gangsal prakawis. Gangsal prakawis mênikâ kados ing ngandhap mênikâ.

- 1) Pangangkating mayit dipunsunatakên ngginakakên ambèn-ambènan utawi bandhosâ
- 2) Ambèn-ambènan utawi bandhosâ mawi pikulan
- 3) Gunggungipun tiyang ingkang ngrêmbat layon
- 4) Tiyang ingkang ngrêmbat layon
- 5) Pangrêmbatipun mayit kédah rikat

f. Bab Mëndhêm Mayit

Bab pungkasan ingkang dipunrêmbag inggih mênikâ bab mëndhêm mayit. Mayit dipunpëndhêm têngesipun manungsâ dipunwangsulakên saking asalipun, inggih mênikâ siti. Bab mëndhêm mayit dipunpérang dados pitung prakawis. Pitung prakawis mênikâ kados ing ngandhap mênikâ.

- 1) Anggènipun nglêbêtakên mayit dhatêng kaluwat kédah sirahipun rumiyin kanthi alon-alon
- 2) Sarânâ ndongâ

- 3) Nginggilipun kaluwat dipunaling-alingi lurub
- 4) Mayit dipunajêngakên dhatêng kéblat
- 5) Rai sâhâ sukunipun mayit dipunpèpètakên ing dhêmpinging kaluwat, gêgêripun kaganjêl gêlu, sâhâ ulêsipun mayit pérangan pipi dipunpiyak
- 6) Sirahipun mayit dipunbantali bâta mênthah
- 7) Kaluwat dipunurugi

A. DUDUTAN SÂHÂ PAMRAYOGI

1. Dudutan

Naskah Babul Jinazati dipuntalili kanthi lampahing panalitèn *filologi*. Lampahing panalitèn *filologi* inggih mênikâ ngandharakên *inventarisasi naskah*, ngandharakên *deskripsi naskah sâhâ teks*, ndamêl *transkripsi teks*, ndamêl *transliterasi*, ndamêl *suntingan teks*, sâhâ ndamêl *terjemahan teks*. Salajêngipun, ngandharakên pangrêmbaging *data*, inggih mênikâ kawruh pangruktining layon wontên ing *teks Babul Jinazati* nomer 3 dumugi 8.

Adhêdhasar pangrêmbag isining *teks Babul Jinazati* ingkang dipunrêmbag, dipunpanggihakên ênêm bab pangruktining layon, inggih mênikâ bab ngupâkârâ tiyang ingkang nêmbé pêjah, bab nyucèni mayit, bab ngulêsi, bab nyalati mayit, bab ngangkat layon, sâhâ bab mênthêm mayit.

2. Implikasi

Adhêdhasar asiling panalitèn sâhâ pangrêmbaging *teks Babul Jinazati*, tamtu

wontên *implikasi-nipun*. Wondéné *implikasi-nipun* kanggé lingkungan perguruan tinggi mliginipun mahasiswa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, inggih mênikâ kanggé nambahi sêsêrêpan ingkang gayut kaliyan garapan *naskah Babul Jinazati* kanthi ngêcakakên lampahing panalitèn *filologi*.

Salajêngipun, isining *teks Babul Jinazati* sagêd dipunginakakên kanggé nambah sêsêrêpan ingkang gayut kaliyan pangruktining layon tumrap *naskah BJ* déning tiyang ingkang taksih gêsang, inggih mênikâ kanthi nggêthok nularakên lumantar mahasiswa Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa. Sêsêrêpanipun inggih mênikâ sêsêrêpan bab ngupâkârâ ingkang nêmbé pêjah, bab ngêdusi mayit, bab ngulêsi, bab nyalati, bab ngangkat layon, sâhâ bab mênthêm mayit.

3. Pamrayogi

Adhêdhasar panalitèn tumrap *teks BJ* ingkang sampun dipuntindakakên, tamtu wontên pamrayoginipun. Panalitèn tumrap *teks BJ* mênikâ taksih winatês ing panalitèn *filologi* sâhâ isining *teks BJ*, satêmah taksih prêlu dipuntaliti malih kanthi kajumbuhakên kaliyan ngèlmi sanèsipun kados déné bâsâ utawi kabudayan. Panalitèn *naskah-naskah* kinâ, mliginipun *naskah Jawi* taksih prêlu dipuntindakakên kanggé nglêstantunakên isining *naskah*. Makatên ugi, *naskah-naskah* ingkang ngêwrat piwulang utawi *informasi* ingkang maédahi tumrap masarakat jaman samênikâ.

KAPUSTAKAN

- Baroroh-Baried, Siti, dkk. 1985. *Pengantar Teori Filologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Chaer, Abdul. 2013. *Pengantar Semantik Bahasa Indonesia*. Jakarta: PT Rineka Cipta.
- Darusuprpta. 1984. "Beberapa Masalah Kebahasaan dalam Penelitian Naskah". *Widyaparwa*. No. 26 Oktober. Yogyakarta: Balai Penelitian Bahasa Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Djamaris, Edwar. 2002. *Metode Penelitian Filologi*. Jakarta: CV Manasco.
- Fathurahman, Oman. 2015. *Filologi Indonesia Teori dan Metode*. Jakarta: Kharisma Putra Utama.
- Kaelan. 2005. *Metode Penelitian Kualitatif Bidang Filsafat*. Yogyakarta: Paradigma.
- Mulyani, Hesti. 2012. *Membaca Manuskrip Jawa*. Yoyakarta: Kanwa Publisher.
- _____. 2014. *Teori dan Metode Pengkajian Filologi*. Yogyakarta: Astungkåra Media.
- _____. 2015. *Komprehensi Tulis*. Yogyakarta: Astungkåra Media.
- Robson, Stuart. 1988. *Principles Of Indonesia Philology*. Netherlands: Foris Publications Holland.
- Saputra, Karsono H. 2008. *Pengantar Filologi Jawa*. Jakarta: Wedatama Widya Sastra.
- Suryani, Elis. 2012. *Filologi*. Bogor: Ghalia Indonesia.